

Neke primjedbe na *Opći religijski leksikon*

Adalbert REBIĆ (gl. ur.), *Opći religijski leksikon*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb 2002., 1064 str.

Tijekom jeseni ove godine, u izdanju Leksikografskoga zavoda *Miroslav Krleža* iz Zagreba, pojavio se *Opći religijski leksikon* koji je odavna bio najavljan i rado očekivan. Iako su se odmah poslije njegova tiskanja pojavile neke reakcije, potrebno je, uza zahvale na uloženu trudu i čestitke za sve što je urađeno dobro, pored već postojećih, iznijeti još nekoliko primjedaba. Ustvari, budući da nije moguće napisati kratku a sveobuhvatnu recenziju ovakvog djela, potrebno je to učiniti na primjeru manjih cjelina. Stoga je ovaj prikaz napisan prije svega iz perspektive (ne)zastupljenosti Crkve u mostarskoj i trebinjskoj biskupiji, ali i šire u BiH.

Na početku odmah valja napomenuti da je dr. Ivan Markešić, urednik u Leksikografskom zavodu i suradnik u *Leksikonu*, 17. studenoga 2000. uputio molbu mostarskom biskupu mons. Ratku Periću, da mu se pomogne u prikupljanju podataka o osobama, glasilima i ustanovama u biskupijama kako bi ih se moglo predložiti na uvrštenje u budući *Leksikon*. Naime, dr. Markešić je tijekom pripreme *Leksikona* bio uočio velike propuste i previde glede Hrvata i Katoličke Crkve u BiH općenito pa je smatrao da te praznine treba popuniti te se stoga, kako je pisao, obratio za pomoć svoj trojici ordinarija vrhbosanske metropolije.

Tijekom naredne zime zamoljeni tekstovi su pripravljeni za manje od

četiri mjeseca i 5. ožujka 2001. u Zagrebu u ime biskupija dr. Markešiću je predana 81 leksikonska kartica (45x30) na kojima je bila opisana 101 jedinica. Budući da nije bio dostavljen abecedarij jedinica za obradu, opisane su sve koje je u tom roku bilo moguće pripremiti. A budući da je bilo jasno da je napisano više negoli objektivno može ući u *Leksikon* ove vrste, predloženo je da samo Uredništvo prema svojim kriterijima probere njemu zanimljive jedinice. Čak i da skraćuje pojedine tekstove ako bude potrebno. Dr. Markešić je obećao da će to prenijeti Uredništvu.

Međutim, nakon pojave *Leksikona* primijećeno je da u njega nije uvršten ni jedan tekst koji je predložen u ime biskupija. Upitan o čemu se radi, dr. Markešić je 21. listopada 2002. potvrdio da je sve uradio kako je obećao, da je tekstove odmah po preuzimanju predao članu Uredništva gosp. Marku Kovačeviću ali da je, koliko je njemu poznato, o svemu odlučivao dr. Adalbert Rebić, glavni urednik. No, to ne bi bio nikakav problem da je ovaj dio naše Crkve netko drugi predstavio na korektan način.

Ako se dobronamjerno pretpostavi, a za ovu raspravu neka to bude načas pretpostavljeno, da su spomenuti tekstovi kasno stigli da bi mogli biti uvršteni, postavlja se pitanje: što je Uredništvo radilo godinu i pol dana koliko je proteklo poslije njihove dostave u proljeće 2001. do pojave *Leksikona*? S druge strane, ako su ovi tekstovi stigli kasno, zašto ih samo Uredništvo nije tražilo ranije, pa bi sigurno bili dostavljeni mnogo prije! Odnosno, ključno je pitanje: zašto ih Uredništvo uopće nije tražilo već je to

sugerirao jedan suradnik *Leksikona* koji je uočio propuste glede Hrvata i Crkve u BiH i, prema onomu što se zna, na vrijeme upozorio Uredništvo na njih? Osim toga, ostaje veliko i glavno pitanje: zašto nisu uvrštene u *Leksikon* barem još neke važne jedinice koje su bile predložene bez obzira tko će ih napisati?

Ipak, da se ne bi mislilo da smo posvema naivni, napominjem kako je iz samoga *Leksikona* očividno da je Uredništvo na pripravi nekih jedinica radilo još 2002. god. (str. 491). Stoga je opravdano pitanje: zašto samo za neke jedinice nije bilo kasno čak ni 2002.!? Odnosno, budući da se na barem nekim tekstovima radilo još ove 2002. god., onda oni dostavljeni čak u ožujku 2001. nikako nisu stigli prekasno. Dapače, sasvim na vrijeme!

S druge strane, istina je da svako uredništvo, pa i *Leksikonovo*, ima pravo birati vlastite suradnike, stvarati vlastiti abecedarij i, poštujući vlastite kriterije, prihvatiti ili odbiti prijedloge suradnikâ. No, isto je tako istina da bi objavljeni tekstovi, bez obzira tko ih je napisao, morali biti objektivni i pouzdano provjereni a područje, koje se opisuje, leksikonskim abecedarijem objektivno zahvaćeno. A, ako nije tako, kritičar ima obvezu upozoriti na neobjektivnu selektivnost, propuste i krive podatke ako ih uoči.

Zapravo, ovu reakciju na pojavu *Leksikona* potaknula su dva druga, mnogo važnija, razloga. Prvi razlog se tiče obrađenih i objavljenih jedinica s područja biskupija Mostar i Trebinje, jer se u njima pojavljuje više materijalnih pogrešaka, dok se drugi odnosi na neke neobrađene i propuštene osobe i ustanove iz BiH.

1. *Obrađene i objavljene jedinice.*

Ono malo objavljenih tekstova koji se tiču biskupija u Hercegovini, ne raspravljajući uopće o njihovoj (ne)cjelovitosti i poštujući uloženi trud, ipak vrve brojnim nezgrapnim netočnostima.

Ovdje, zbog ograničenosti prostora i naravi prikaza, spominjem samo neke pogreške koje se pojavljuju u dva kratka teksta o tim biskupijama. Naime, piscima nije poznato da od 1846. god. u Hercegovini postoji samostalni apostolski vikarijat već tvrde da je od 1735. do 1881. god. postojao samo vikarijat "za Tursku Bosnu" (str. 606) kojemu bi kroz cijelo to vrijeme pripadalo današnje područje mostarsko-duvanjske biskupije. Tvrde također, a nije točno, da je posljednji trebinjski biskup pod kraj 19. st. bio Mato Vodopić (str. 969). Dapače, on to uopće nije bio već je bio dubrovački biskup koji se, prema papinoj želji, na svoj način brinuo i za područje susjedne biskupije. Isto tako, posvema je kriva tvrdnja da je Leon XIII. 1881. god. "Trebinjskomrkansku biskupiju spojio s Mostarsko-duvanjskom biskupijom" (str. 969). Dapače, nitko nikada nije "spojio" te dvije biskupije već od 1890. god. trebinjskom, kao apostolski administrator te upražnjene biskupske stolice, upravlja biskup mostarske biskupije. Tako je spominjanje 1881. god., kao godine nekakva spajanja, posvema proizvoljno a samo spajanje doslovce izmišljeno. Također nije točno da "T. b. ima... oko 10.000 vjernika" (str. 969) jer ih, iako ne mnogo, zaista ima više: točno 19.850 na kraju 2001. god.

Isto tako, netočna je tvrdnja u jednom drugom tekstu da je fra Andeo Kraljević postao hercegovački apostol-

ski vikar i biskup 1846. god. (str. 473) jer je u to vrijeme za prvoga apostolskog vikara u Hercegovini imenovan fra Rafo Barišić, dotadašnji bosanski apostolski vikar, a Kraljević ga je, nakon što je Barišić umro 1863., naslijedio 1864. god. Upitna je također formulacija da je Paškal Buconjić "prvim mostarskim biskupom postao 1881." (str. 126) jer je on godinu dana ranije imenovan apostolskim vikarom u Mostaru i već tada zaređen za biskupa a 1881. imenovan dijecezanskim biskupom novoustanovljene mostarsko-duvanjske biskupije. Itd.

2. *Neke neobradene i propuštene osobe i ustanove.* Među neuvrštenim imenima iz ovoga dijela naše Crkve spominjem samo biskupe novijega vremena. U stvari, Leksikon nudi podatke o mostarskim biskupima Rafi Barišiću, Anđelu Kraljeviću i Paškalu Buconjiću, iako je pouzdanost nekih tvrdnja dovodiva u pitanje (npr. već spomenute str. 126 i 473). No, iz *Leksikona* se ništa ne može saznati o njihovim nasljednicima Alojziju Mišiću, Petru Čuli, Pavlu Žaniću i Ratku Periću ali ni o Marku Periću i Želimiru Puljiću. A svaki je također obraden i tekst dostavljen u Zagreb. Zapravo, nikako nije jasno koji kriterij su slijedili priređivači *Leksikona* pri odabiru imena biskupa koje su željeli predstaviti. Npr., da ne idemo u dalju prošlost, od suvremenih hrvatskih biskupa obradeni su Franjo Šeper, Fanjo Kuharić, Đuro Kokša, Ćiril Kos, Ivan Prenda, Marijan Oblak, Frane Franić, Josip Pavlišić, Josip Bozanić, Ivan Devčić, Marin Barišić, Juraj Jezerinac, Vinko Puljić, Franjo Komarica, Mile Bogović i možda još neki a, osim spomenutih izostavljenih, nema ni Marka

Alaupovića, Smiljana Čekade, Marka Jozinovića, Viktora Burića, Mihovila Pušića, Ante Jurića, Marina Srakića, Slavomira Miklošva, Ivana Milovana, Valtera Župana, Slobodana Štambuka, Ilije Janjića, Antuna Škvorčevića, Marka Culeja, Ante Ivasa, Srećka Badurine, Antuna Tamaruta itd.

Smatram da je ovo, zbog mnogo razloga koje nije potrebno ovdje objašnjavati, najosjetljivije crkveno pitanje uz pojavu *Leksikona*.

Jasno je da pravljenje bilo kakva leksikona nije isto što i vršenje popisa stanovništva. Ali, zaboga, zar je moguće ispisivati povijest Katoličke Crkve među Hrvatima u drugoj polovici 20. st., pa makar to bilo na leksikonski način, pa taman i *opći*, bez ikakva spominjanja, recimo, Petra Čule, ispovjednika vjere i uglednoga saborskoga oca? K tome, na što slični slika Crkve među Hrvatima iz toga vremena bez Smiljana Čekade, Mihovila Pušića, Viktora Burića ili Marka Alaupovića!? I ne samo njih! Ili, kako se može prikazivati sadašnju katoličku crkvenost među Hrvatima bez spominjanja polovice živih biskupa?

Je li moguće da je ovo slučajno!?

I budući da se nema pretenziju, kao što je rečeno na početku, ovdje napisati recenziju cijeloga *Leksikona*, jer to uostalom nije ni moguće, upozoravam na samo još neke nelogične propuste koji se tiču Crkve i Hrvata iz BiH, tj. problem predstavljaju neuvrštene jedinice. Npr. predstavljeni su listovi *Nasha ognjišta* (str. 621) i *Svjeto riječi* (str. 919). I dolikuje! Ali nigdje nema spomena *Crkve na kamenu* koja je kao obradena jedinica također dostavljena među onima koje su već spomenute. Zašto je nema? Nema nigdje također

mons. Andrije Majića, upravitelja biskupije u Mostaru i trostrukoga robijaša, ali je opisan npr. Marko Kalogjera (str. 416), nekadašnji splitski župnik koji je otpao u starokatolike i postao njihov biskup. Tu je i zagrebački svećenik Svetozar Ritig (str. 817), kulturni radnik i Titin ministar dok je Stepinac bio u zatvoru, ali nije Srećko Bošnjak, također kulturni radnik, koji je s francuskoga, njemačkoga i slovenskoga na hrvatski preveo čak 40 knjiga i sam napisao te objavio još deset. A tekst i o Majiću i o Bošnjaku također je uručen.

Po kojemu kriteriju, k tome, nema Hrvatskoga kulturnoga društva *Napredak* a jest opisano muslimansko kulturno-prosvjetno društvo *Gajret* (str. 280). Zar je ovdje dovoljno reći: Čudno! Uz to, opisan je npr. časopis *Bosna franciscana* (str. 116) (i treba da je predstavljen!) ali nema *Vrhbosnensie*. Obraden je dnevni list *Hrvatska straža* (str. 343) ali nije mnogo stariji *Hrvatski dnevnik* iz Sarajeva. Ima *Katoličkoga tjednika* (str. 442) iz Sarajeva ali nema *Osvita* iz Mostara koji je izlazio dva puta tjedno. Osim toga, ima *Dobroga pastira* (str. 198) ali nema *Kršnoga zavičaja*! Zašto? Možda opis ovih naslova nitko nije dostavio! Međutim, sigurno je dostavljen prikaz don Frane Milićevića iz Mostara, stupa moderne hrvatske kulture u BiH uopće, ali u Leksikonu nema ni njega a ima npr. Esada Čimića (str. 171). Neka Esada, jer se radi o *općem* religijskom *Leksikonu*, ali zašto nema don Frane? I barem nekih još!?

I na kraju, s obzirom da je ovaj prikaz već mnogo dulji od predviđenoga, ovdje ću stati. A čitateljima preporučam da nabave *Leksikon* i nas-

tave zapažati kako njegove zasluge tako i propuste.

Tomo Vukšić

Franjevački nihil obstat

Velimir BLAŽEVIĆ, *Bosanski franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2000., 207 str.

Dne 20. lipnja 2002. kardinal Vinko Puljić, nakon vatikanskoga *nihil obstat* od 3. studenoga 2001., otvorio je dijecezanski postupak za proglašenje blaženim svoga prethodnika i prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa dr. Josipa Stadlera.

U ovom povodu čini nam se prikladnim prezentirati navedenu knjigu dr. fra Velimira Blaževića, člana franjevačke "Bosne Srebrene". Stadler je napisao na tisuće pisama. O njemu je napisana biblioteka spisa i knjiga, vjerojatno ni o jednome drugom čovjeku u ovoj zemlji koliko o njemu. Ali Blaževićeva je knjiga nešto novo.

Stadler je proveo u Bosni kao nadbiskup 37 godina (1882.-1918.). Držao je dvije dijeceze, vrhbosansku i banjalučku, ovu drugu do 25. travnja 1884. Došao je iz Zagreba kao dijecezanski svećenik, jedini u tadašnjoj Bosni! Jednu je kongregaciju sestara u Bosnu doveo: Kćeri Božje ljubavi, a drugu je osobno osnovao: Služavke Maloga Isusa. Utemeljio je dva sjemenista za odgoj svećenika, u Travniku za gimnazijalce i u Sarajevu za bogoslove, i oba povjerio isusovcima koje je također pozvao u Bosnu. Na hrvatski je preveo Evandelja i Djela apostolska. Mnoge je svećenike zaredio i brojne